

Bingöl ve Çevresinde Halidîliğin Yayılmada Etkili Olmuş Sufi Şahsiyetler*

Mehmet Şirin AYIŞ**

Geliş Tarihi: 31.01.2018, Kabul Tarihi: 06.03.2018

Öz

Bingöl'ün, Halidîlik ile tanışma süreci, Mevlana Halidin, Şeyh Ali Sebti'yi irşad hizmetlerinde bulunmak üzere Palu bölgesine görevlendirmesi ile başlamıştır. Şeyh Ali Sebti, Palu'da medrese ve tekke sistemini kurduktan sonra, Palu'da başlattığı ilim ve irşad faaliyetlerini, Bingöl ve çevresine taşımış, bu vesileyle bölgede ilim ve irşad faaliyetleri yapan bazı ailelerle tanışmıştır. Bu ailelerin bir kısmı o gün için Kadiriye tarikatına mensup olan kimselerdir. Şeyh Ali Sebti, gerek Kadiriye tarikatına mensub olan aileler, gerekse de herhangi bir tarikata mensub olmadan o gün için bölgede klasik şark medrese geleneği üzerinden ilmi tedrisat faaliyeti yürüten Şeyh Abdullah Melekanî, Şeyh Ahmed el-Çanî, Şeyh Süleyman el-Kûrî, Şeyh Ahmed-i Halifanî, Kığı'lı Şeyh Selim Efendi ile Şeyh Ahmet Çapakçûrî gibi zatların Nakşibendiyye tarikatına geçmelerini sağlamıştır. Bu zatlar da, Şeyh Ali Sebti'ye intisab ederek Bin-

* Bu makale, Bingöl Üniversitesi tarafından 04-05 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen "Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Halidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi" adlı sempozyumda sunulan bildirinin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, (msirinayis@hotmail.com).

göl ve çevresinde Halidî-Nakşî tarikat geleneğinin yayılmasında etkili olmuşlardır. Bu amaçla Şeyh Abdullah Efendi, Solhan bölgesinde; Şeyh Ahmed el-Çanî, Bingöl merkez ile Az ve Sancak bölgelerinde; Şeyh Süleyman Efendi, Kur ve Uzunsavat köylerinin bulunduğu bölgede; Şeyh Ahmed-i Halifanî, Karlıova ve Erzurum Bölgesinde; Şeyh Selim Efendi ise Kiğı ve Erzurum bölgesinde ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmak suretiyle Halidîliğin bölgede yayılmasında etkili olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Halidîlik, Sûfî Şahsiyetler, İlmî Tedrisat, İrşad Faaliyetleri.

On Sufi Personalities Influential in Promulgating Khalidiyya around Bingöl

Abstrac

The introduction process of Khalidiyya in Bingöl started with the assignment of Sheikh Ali Sebti by Mawlana Khalid to Palu region to offer enlightenment and ershad (guidance) services. Sheikh Ali Sebti spread enlightenment and ershad activities around Bingöl after establishing a madrassa (theological school in Islam) and tekke (Islamic monastery) system in Palu. Thus, he met certain families conducting enlightenment and ershad activities. Parts of these families were members of the Qadiriyya tariqa at that period. Sheikh Ali Sebti enabled both the families being the member of Qadiriyya tariqa and Sheikh Abdullah Melekanî, Sheikh Ahmed al-Çanî, Sheikh Sulaiman al-Kûrî, Sheikh Ahmed al-Halifanî, Kiğı'lı Sheikh Selim Effendi and Sheikh Ahmed Çapakçûrî -who used to conduct the education activities without being a member of any tariqa through the classical eastern madrassa tradition, to pass to the Naqshbandiyya tariqa. These persons aligned themselves to Sheikh Ali Sebti and became influential in promulgating the Khalidi-Naqshi tariqa around Bingöl. In this context, Sheikh Abdullah Effendi in Solhan; Sheikh Ahmed al-Çani in the centre of Bingöl and Az and Sancak regions; Sheikh Sulaiman Effendi in the region including Kur and Uzunsavat villages; Sheikh Ahmed al-Halifani in Karlıova and Erzurum regions; Sheikh Selim Effendi in Kiğı and Erzurum regions was influential in promulgating Khalidiyya around the region by performing enlightenment and ershad activities.

Keywords: Bingöl, Khalidiyya, Sufi Personalities, Scholarly Education, Ershad (Guidance) Activities.

GİRİŞ

Bingöl'ün, Halidilik ile tanışma süreci, Şeyh Ali Sebti ile başlar. Kendisi, bir rivayete göre 1777 yılında,¹ bir başka rivayete göre ise 1786 yılında² Di-

1 Muhammed İhsan Oğuz, *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, (İstanbul: Oğuz Yayınları, 1998), 113.

2 Serdar Karabulut, *Şeyh Ali Sebiti el-Palevî*, (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2014), 51.

yarbakır İline bağlı Bismil İlçesinin Çihilsütün (Kırkdirek) köyünde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini doğduğu yerde babasının yanında yapmış, daha sonra Diyarbakır'a giderek oranın tanınmış ve faziletli âlimlerinden ders görüp icâzet almıştır.³

Şeyh Ali Sebtî'nin tasavvufla tanışması şu şekilde olmuştur: Mevlana Halid, Hindistan dönüşü Diyarbakır'a uğrayıp Şeyh Ali Sebtî'ye misafir olur ve Şam halkının irşadında kendisine arkadaş olmasının, Abdullah Dehlevî'nin emri olduğunu söyler.⁴

Bunun üzerine Şeyh Ali Sebtî, Mevlana Halid ile birlikte Diyarbakır'dan ayrılır, vefatına kadar yanında kalıp yazdığı mektupları sahiplerine ulaştırmak görevi başta olmak üzere hizmetinde bulunur. Şeyhinin vefatından sonra, vasiyeti üzerine kendisine irşad için hilafet görevi verilerek bu günkü Palu bölgesine vazifeli olarak gönderilir. Ömrünün sonuna kadar bu bölgede ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunan Şeyh Ali Sebtî, 1870 yılında Palu'da vefat etmiştir.⁵

Kaynaklar, Şeyh Ali Sebtî'nin, Palu'ya ilk geldiği zamanlarla ilgili şu bilgileri verirler: "Şeyh Efendi, Palu'ya ilk geldiği zamanlarda, halk kendisine çok rağbet etmedi. Hatta belli bir derecede rahatsızlık duyanlar oldu. Ancak aradan geçen zaman içerisinde halk kendisini tanıdıkça durum değişti. Halkın kendisini tanınması ve ona ilgi göstermesi kısa sürede olumlu bazı sonuçlar verdi ve pek çok kimse kendisinden tarikat dersi almaya başladı. Bunun üzerine Palu'da yaşayan İblaşoğlu ailesi, Şeyh Efendinin bu faaliyetlerinden memnun oldu ve kendilerine ait İblaşiye medresesinin başına

3 Oğuz, *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, 114; Ayrıca bkz. M.Şefik Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid (Diyarbakir Velileri)*, (İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1997), 76-78; Abdurrahman Memiş, *Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000), 198-201; Abdulcebar Kavak, *Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî ve Hâlidîlik*, (İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016), 317; Ramazan Muslu, "Bingöllü Bir Halidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçûr", *I. Bingöl Sempozyumu*, (Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2014), 128-129; Serdar Karabulut, *Şeyh Ali Sebtî el-Palevî*, (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2014), 48-52; Günerkan Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Âlimleri*, (Elazığ: Manas Yayıncılık, 2009), 115; Bünyami Erdem, *Şeyhü'l-Meyadîni*, (Elazığ: Örnek Ofset Ltd. Şti. 2010), 176.

4 Mevlana Halid'in Hindistan seyahati, Şeyh Abdullah Dehlevîye intisabı ve irşad vazifesi ile görevlendirilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Esmâ Sayın, "Hâlid-i Bağdadî'nin Bingöl ve Hakkâri Çevresinde Yetiştirdiği Önemli Şahsiyetler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (2017/1): 62.

5 Bkz. Kavak, *Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî*, 317; Memiş, *Halidî Bağdadî*, 198-201; Oğuz, *Manevî Cihad*, 114; Karabulut, *Şeyh Ali*, 48-52; Aydoğmuş, *Din Âlimleri*, 115; Erdem, *Şeyhü'l-Meyadîni*, 176.

geçmesini talep ettiler. Şeyh Efendi, bu talebi uygun gördü ve medresenin başına geçti. Medresede ilmî faaliyetlerle uğraşan Şeyh Efendi, bir taraftan talebe okuttu, diğer taraftan da irşad faaliyetlerine başladı ve bu amaçla medresenin yanına bir de tekke inşa ederek kurduğu sohbet halkaları ile irşad halkasını genişletti. Sohbet halkasına kısa zaman içerisinde birçok kişi katıldı. Bu şekilde kısa süre içerisinde pek çok kişi kendisinden hem ilim öğrendi, hem de sohbetlerinden istifade edip manevi feyiz aldı".⁶

Aynı kaynaklar, Palu'daki durumla ilgili şu bilgileri verirler: "Şeyh Ali Sebtî, Palu'da medrese ve tekke sistemini kurduktan sonra, Palu'da başlattığı ilim ve irşad faaliyetlerini, Bingöl ve çevresine de taşımaya çalışmış, bu vesile ile Bingöl çevresini sık sık ziyaret ederek bu bölgede kendisine yardımcı olacak kimseleri arama çabasına girmiştir. Şeyh Efendi, bu çabasının bir sonucu olarak, o güne kadar bölgede ilim ve irşad faaliyetleri yapan ve bir kısmı o gün için Kadiriye tarikatına mensup olan bazı ailelerle tanışmış ve bu ailelerin kendisine yardımcı olmasını sağlamıştır. Şeyh Ali Sebtî, gerek Kadiriye tarikatına mensub olan aileler, gerekse de herhangi bir tarikata mensub olmadan o gün için bölgede klasik şark medresede geleneği üzerinden ilmî tedrisat faaliyeti yürüten ailelerin Nakşibendiyye tarikatına geçmelerini sağlamıştır. Bu metotla Palu başta olmak üzere Bingöl, Harput, Erzurum ve Diyarbakır çevresinde etkili olmuş, pek çok kimse kendisinden istifade etmiş ve birçok halife yetiştirmiştir".⁷

Bu çalışmamızda, Şeyh Ali Sebtî'ye intisab ederek kendisinden hilafet almış, dolayısıyla Bingöl ve çevresinde Halidî-Nakşî tarikat geleneğinin yayılmasında etkili olmuş Şeyh Abdullah Melekanî, Şeyh Ahmed el-Çanî, Şeyh Süleyman el-Kûrî, Şeyh Ahmed-i Halifanî ile Kiğırlı Şeyh Selim Efendi hakkında bilgi verilecektir. İsmi zikredilen sufi şahsiyetlerin her birisinin hayatta iken yapmış oldukları ilim ve irşad faaliyetleri, vefatlarından sonra halifeleri ve ailenin diğer fertleri tarafından sürdürülerek günümüze kadar devam etmiştir. Bahse konu zatların hayatlarını detaylı olarak ele almak tek başına bu çalışmanın hacmini aşacağından dolayı burada kısaca hayatları ile ilim ve irşad faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.⁸

6 Karabulut, *Şeyh Ali*, 87; Ayrıca bkz. Süleyman Yapıcı, *Harput Âlim Müellif ve Mutasavvıfları*, (Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2004), 214.

7 Bkz. Karabulut, *Şeyh Ali*, 87; Yapıcı, *Harput Âlim Müellif ve Mutasavvıfları*, 214.

8 Bu zatların hayatta iken 93 harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus savaşında gösterdikleri yararlılıklar ile vefatlarından sonra aile fertlerinin devam ettirdiği medrese geleneği

Çalışma konumuz ile ilgili bir diğer husus ise aslen Bingöllü olup, aynı zamanda Şeyh Ali Efendinin halifelerinden olan Şeyh Ahmed Çapakçuri'nin hem hayatı, hem de yazdığı irşad mektuplarıdır. Bu husus daha önce müstakil bir çalışma olarak ele alındığından dolayı burada tekrar değinilmedi.⁹

1. BİNGÖL'ÜN HALİDÎ ŞEYHLERİ

1.1. Şeyh Abdullah Melekanî (ö. 1876)

Şeyh Abdullah Efendi ailesine mensub ve aynı zamanda *Melekan Şeyhleri* adlı kitabın da yazarı olan Hüseyin Abdullah Akdeniz, *Melekan köyü* ve Şeyh Abdullah Efendi hakkında şu bilgileri vermektedir: “Melekan, yeni adı ile Mutluca, günümüzde Solhan ilçesinin sınırları içerisinde yer alan bir köydür. Aile, “Male Kal” isimli bir âlimin neslinden gelmektedir. Male Kal’ın esas adı Molla Mustafa’dır. Kal, mahalli lehçede ermiş ve seçkin kişi anlamına gelmekte olup, tıpkı Türkçe ’deki “Dede” unvanı gibi ilim ve irfan sahibi zatlara denir. Male Kal ailesi, Nakşibendiyye tarikatı ile tanışmadan önce de bölgede ilmî faaliyetleri olan, hayatlarını ibadet, zühd ve takva çerçevesinde yaşayan bir ailedir. Şeyh Abdullah Efendi, Male Kal’ın altıncı kuşaktan torunlarından. O da diğer kardeşleri gibi medrese tahsili görmüş, bölgede bilinen şekli ile molla olarak hayatını devam ettirip el emeği ile geçinen bir kimsedir. Kendisi aynı zamanda toplumda mütevacı ve takva sahibi bir zat olarak tanınmıştır. O güne kadar çevrelerinde ilmî faaliyetleri ile tanınan ve bilinen aile, Şeyh Abdullah Efendi’nin Şeyh Ali Sebti ile tanışması sonrasında yeni bir sürece girmiştir. Aile, yeni süreçte artık Şeyh Ali Sebti ile beraber bölgede Halidî-Nakşî geleneğinin temsilcisi olarak ilmî tedrisat ile tasavvuf ve tarikat hizmeti de yapmaya başlamıştır”.¹⁰

Akdeniz’in verdiği bilgilere göre, “Şeyh Ali Sebti, tarikatını yaymaya başladığı dönemde zaman zaman Solhan ilçesinin Meneşkut yöresine ziya-

---

ve ilmî tedrisat gibi hususlar daha önceden ayrı birer çalışma olarak ele alındığından çalışmada bu hususlara değinilmedi. Osmanlı-Rus savaşında gösterdikleri yararlılıklar hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Şirin Ayış, “Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı ile Birinci Dünya Savaşında Gösterdikleri Yararlılıklar”, *Şarkiyat Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Genişletilmiş Özetler Kitabı*, Editör: Mehmet Bilen, (Diyarbakır: 2017), 22-27. Halidî geleneğinin medrese boyutu ve ilmî tedrisat gibi hususlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Şirin Ayış, “Bingöl Halidî Geleneğinin Medrese Boyutu”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, sy 10, (2017/2), 71-94.

9 Bkz. Mehmet Şirin Ayış, “Şeyh Ahmed Çapakçuri ve Mektupla İrşad Örneği”, *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3, sy. 1, (2016), 11-34.

10 Hüseyin Abdullah Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, (Malatya: İtaki Kitabevleri, 2009), 12-20.

rete giderdi. O sırada bölgenin ileri gelen beyleri Ali Efendi için sıradan bir dervıştır diye iltifat etmeyerek o zatın bu yörede dolaşmasını istemezlerdi. Şeyh Ali Efendi, bu ziyaretlerinin bir tanesinde Melekan köyünde Molla Muhammed isimindeki bir zata misafir olur. Ev sahibi ile misafir konuşurlarken içeriye biri girer. Şeyh Efendi içeri giren zatın kim olduğunu sorar. Molla Muhammed de kardeşim Molla Abdullah'tır işten geliyor diye cevap verir. Şeyh Ali Efendi kalkar ve kendisi ile kucaklaşıp tanışır. Tanışma faslından sonra Şeyh Ali Efendi ile Molla Abdullah bir süre sohbet ederler. Kendilerini dinleyen Molla Muhammed, konunun Nakşibendiyye tarikatı etrafında ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunma meselesi olduğunu anlayınca o da bu tarikata girmeye ve bu konuda kendilerine yardımcı olmaya karar verir".¹¹

Akdeniz'e göre, "Şeyh Ali Efendi ile Melekanlı Molla Abdullah Efendinin buluşması, bölgede Nakşibendiyye tarikatının yayılması için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Zira Molla Abdullah Efendi'nin yetişkin ve ermiş olması, Nakşibendiyye tarikatına layık bir mürşid olabilme kabiliyetine sahip olması, ayrıca çevresinde bilinen saygın bir aileye mensub olması Şeyh Ali Efendiyi çok sevindirmiştir. Çünkü Abdullah Efendi'nin, kendisine intisab etmesi ile tarikatın bu memlekete yayılması artık daha kolay bir duruma gelmiştir. Şeyh Abdullah Efendi'yi tarikat icâzeti ile onurlandıran Şeyh Ali Efendi, artık müridi ve halifesi ile beraber irşad hizmetlerine başlar. Tanınmış bir aileye mensub olan Şeyh Abdullah Efendi'nin desteği ile Meneşkut ve civar yörelerdeki halk kısa süre içerisinde Nakşibendiyye tarikatına intisab etmeye başlarlar. Daha sonra bu iki mürşid, Solhan ilçesine bağlı Boğlan köyü kenarında bulunan ziyaret havuzu muntkasında çadırlarını kurarak burayı irşad merkezi haline getirirler. Civar köylerde bulunan halk da buraya gelerek tarikata intisab etmeye başlar ve kısa bir süre içerisinde Meneşkut ve civarı Nakşibendiyye tarikatının nüfuzu altına girer. Bu zatların hizmetleri sadece Meneşkut ve Solhan bölgesi ile sınırlı kalmamış, zaman içerisinde Muş muntkası başta olmak üzere Bulanık, Malazgirt, Ağrı ve Erzurum bölgesinin büyük bir kısmında irşad faaliyetlerinde bulunmuşlardır".¹²

Akdeniz'in anlattığına göre, "Şeyh Ali Efendi ile Şeyh Abdulah Efendi bölgede beraber irşad hizmetleri yaparken, zaman zaman bölgenin ileri gelen medrese âlimleri ile ilmî münazaralar da yapmışlardır. Bu münazaralardan bir tanesi de o zamanlar Doğu Anadolu bölgesinin meşhur bir âlimi olan

11 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 70.

12 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 71.

Molla Resul-i Sîpkî ile olur. Molla Resul Efendi, şeriatın Müslümanlar için yeterli olduğunu, dolayısıyla tarikata gerek kalmadığını söyler. Şeyh Ali Efendi ise tarikatın şeriat ile amel etmekten başka bir şey olmadığını söyler. Molla Resul Efendi tarafından kendisine sorulan her soruya cevap veren Şeyh Ali Efendi, Molla Resul Efendiye bir konuyu açıklamasını ister. Molla Resul, açıklanması istenen konuya takılıp kalınca durumu anlar ve Şeyh Efendinin haklılığını kabul eder. Molla Resul Efendi gibi bir âlimin Nakşibendiyye tarikatına karşı gelmekten vazgeçip, tarikat yolunun gerekliliğini kabul etmesi bölgede çok ciddi ve olumlu neticeler meydana getirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak da Nakşibendiyye tarikatı, bir taraftan Şeyh Ali Sebti ve halifeleri, diğer taraftan Seyyid Taha Nehri ve halifelerinin gayretleri ile kısa bir süre içerisinde Doğu Anadolu bölgesine yayılmıştır".¹³

Akdeniz, Şeyh Ali Efendinin vefatından sonraki durum hakkında şu bilgileri verir: "Şeyh Ali Sebti'nin vefatından sonra, Şeyh Abdullah Efendi irşad hizmetlerini Melekan köyünden devam ettirmiş, şeyhinin vefatından sonra irşad için kendisi ile beraber uğradıkları yerlerdeki bütün mürid ve mensublarını ziyaret etmiş ve onlara sahip çıkmıştır. Şeyh Abdullah Efendi, müridi ve aynı zamanda ilim sahibi olan Seyda Şeyh Ömer Efendi ile beraber bölgedeki ilim ve irşad faaliyetlerine devam etmiş ve pek çok halife yetiştirmiş".¹⁴

Akdeniz, Şeyh Abdullah Efendinin tasavvufi şahsiyeti ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Şeyh Abdullah Efendi, olumsuzluklara karşı hiddetlenmeyen, halim, selim, dünya malına kıymet vermeyen ve dünyalık olarak da arkasından hiçbir miras bırakmayan bir kişiliğe sahipti. Dünya malına karşı tutumu ile ilgili şöyle bir olay anlatılır: Masala çayı civarında "Tatıkan" mevkii diye tanınan bu günkü Melekan köyüne ait araziler, Göv Köyü mülkiyetindeyken, Göv Köyü halkı, adı geçen arazinin mülkiyetinden alakalarını keserek, buraları hibe yoluyla Şeyh Abdullah Efendiye devrettiler. Kendileri ise Murat Nehrinin diğer yakasında bulunan köy ve arazilerine döndüler. Dünya malı ve mülkünde gözü olmayan Şeyh Abdullah Efendi, söz konusu araziye, kendi şahsına değil, bütün Melekan Köyü halkının istifade etmesi amacıyla köy ortak malı olarak vakıf yolu ile devretmiştir. Dünyaya karşı tutumu ile ilgili buna benzer daha pek çok hadise vardır".¹⁵

13 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 72-73. Molla Resul Efendinin, daha sonraki süreçte Seyyid Taha Nehri'ye intisab edip ona halife olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. Mehmet Saki Çakır, *Seyyid Taha Hakkarî ve Nehri Dergâhi*, (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017), 44.

14 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 80.

15 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 81.

Akdeniz, Şeyh Abdullah Efendinin bir başka meziyetini ise şu şekilde anlatır: “Şeyh Abdullah Efendinin abisi Molla Muhammed’in genç yaştaki oğlu Şeyh Mahmud için Boğlandaki ağalardan birisinin kızını nişanlarlar. Bu kız, nişanlı olmasına rağmen, Çapakçur beylerinden birisi ile kaçır. Bu durumu öğrenen Molla Muhammed hiddetlenerek Çapakçur beylerine saldırılmak üzere maiyetini toplar. Bunun üzerine Şeyh Abdullah Efendi abisini teskin etmeye çalışır ve şöyle der: Bak abi, henüz hayatta olan manevi bir büyüğümüz var. Durumumuzu, kendisine danışıp, ona göre hareket edelim diye ricada bulunur. Bunun üzerine Şeyh Ali Sebtî Efendiye durumu anlatan bir mektup yazarlar. Şeyh Ali Efendi, cevabî mektubunda Kur’an-ı Kerim’in “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır” (Nur 24/26) mealindeki ayetini gönderir. Cevabi mektuptaki bu ayeti okuyan Şeyh Abdullah Efendi, abisi Molla Muhammed’e dönerek şöyle der: Bu mektuptaki ayet ile Şeyh Ali efendi, kızı Âmine hanımı, oğlunuz Mahmuda verdiği nişanı iptal etmektedir. Böylece Molla Muhammed saldırı ve kavgadan vazgeçer. Bunun üzerine Amine hanımı nişanlamak üzere Palu’ya gidilir ve nişan yapılır. Melekanlı İkinci Şeyh Abdullah Efendi gibi bir zat bu hanımdan dünyaya gelir. Bu olay ile Şeyh Abdullah Efendinin, iki büyük meziyeti ortaya çıkmış olur. Birincisi, Ayet-i Kerimeden çıkardığı bu derin mana ve anlam, ikincisi ise olası bir kötülüğün önüne geçmiş olmasıdır”.¹⁶

Akdeniz’e göre Şeyh Abdullah Efendinin bir başka hususiyeti ise, yaşadığı bölgede, gerek Müslümanların kendi aralarında, gerekse de Müslümanlar ile Ermeniler arasında, meydana gelen olayları adalet ve hakkaniyet ölçüleri içerisinde herhangi bir olumsuzluğa meydan vermeden çözmesidir. Özellikle bölgedeki aşiretler arasında meydana gelen kavga ve cinayet olaylarına müdahale eder, olumsuz herhangi bir durumun meydana gelmemesi için çaba sarf ederdi.¹⁷

Bilinen Halifeleri:

- 1- Şeyh Mahmud Efendi (Şeyh Abdullah’ın ağabeyi Molla Muhammed’in oğlu)
2. Seyda Şeyh Ömer (Mala Kal ailesinden)
3. Seyda Şeyh Hasan (Seyda Şeyh Ömer’in kardeşi)

¹⁶ Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 83.

¹⁷ Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 84.

4. Seyda Mola Evliya (Hacıyan köyünden)
5. Seyda Molla Feyzullah (Hacıyan köyünden)
6. Şeyh Ahmed (Halifan köyünde)
7. Halife Efendi (Kurtuzi mıntıkası Geylan Köyünden)
8. Seyda Molla Musa (Kurtuzi mıntıkası Geylan Köyünden)
9. Seyda Molla Yusuf (Varto Rındaliyan Köyünden)
10. Şeyh Ahmed (Muş Ğaziyan Köyünden)
11. Şeyh Hüseyin (Muş Göl köyünden)
12. Şeyh Hacı Haydar (Varto Kers köyünden)
13. Şeyh Mahmud Efendi (Şeyh Ali Sebti'nin oğlu, Hınıs Kolhisar tekkesinin kurucusudur.)¹⁸

Şeyh Abdullah Efendi, vefatından kısa bir süre önce yerine daha önce Rus harbine katılmış yeğeni Şeyh Mahmut Efendi'yi postnişin olarak tayin etmiş ve geride hiçbir mal mülk ve servet bırakmadan Miladî 1877 yılında yaklaşık doksan yaşında vefat etmiştir.¹⁹

1.2. Şeyh Ahmed el-Çanî (ö. 1884)

Şeyh Ahmed Efendi ile ilgili bilgiler konusunda, yine bu aileye mensub Sebahaddin el-Çanî'nin yazmış olduğu *Ulemauna mine'l-müderisine fi'l-karni'l-işrîne* adlı eseri ile Diyaddin Korkutata'nın yazmış olduğu *Tasavvufun İçinden Gelen Yol (Şeyh Ahmed Efendi Ailesi)* adlı eserlerden istifade ettik.²⁰ Bu kaynakların verdiği bilgilere göre: "Şeyh Ali Sebti Çapakçur bölgesine gelmeden önce Bingöl ve çevresinde Kadirî tarikatı yaygındı. Bingöl merkeze bağlı Çan köyünde ikamet eden Şeyh Ahmed ailesi, bu tarikatın bölgedeki ileri gelen ailelerinden biri konumundaydı. Aile, Şeyh Tahir el-Kadirî'nin soyundan gelmekte olup, kendilerini Seyyid olarak kabul eder ve çevrelerinde böyle

18 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 85-86; Melekan ailesinde Şeyh Abdullah Efendinin vefatından sonra yetişmiş âlim ve müridler hakkında geniş bilgi için bkz. Naim Döner, "Hâlidî Geleneğin Melekan (Mutluca) Örneği Bağlamında Şeyh Ebu Bekir Efendi'nin Hizmetleri", *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidiliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, (Bingöl: 2017), ss. 359-391; Naim Döner, "Molla Abdülaziz Gelebê el-Guevî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Nisan-2018, C.10 S.1, (19), ss. 397-423; Abdülkerim Bingöl-Mehmet Faruk Araz, "Bingöl'de Halidîlik (Mele Azin Ailesi)", *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidiliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, (Bingöl: 2017), ss. 311-337.

19 Akdeniz, *Melekan Şeyhleri*, 86-88.

20 Eserlerle ilgili bilgiler hem ilgili dipnotlarda, hem de kaynakçada verilmiştir.

bilinirler. Moğol istilası döneminde Bağdat'tan hicret etmek zorunda kaldıkları rivayet edilir. Ailenin büyüğü Şeyh Kasım, Moğol istilasından sonra Abbasiler döneminde Diyarbakır'ın Silvan (Farkin) ilçesine hicret etmiş, bir müddet burada kalan aile, buradan Bitlis'e geçmişlerdir. Şeyh Kasım'ın oğulları Şeyh Tahir ile Şeyh Ali Bitlis Sancağına kadar gelmişler, Şeyh Ali Bitlis'te kalmış, Şeyh Tahir ise Çapakçur bölgesine gelmiştir. Burada tedrisatla meşgul olan Şeyh Tahir vefatına kadar burada kalmıştır. Mezarı, Bingöl-Erzurum yolunun Ilıcalar mevkiinde yola yakın bir tepenin üzerindedir. Şeyh Tâhir'in tek oğlu olan Şeyh İbrahim, önce Pırfakir köyüne, ardından Çan köyüne yerleşir. Miladi 1850 tarihlerinde Çan köyünde bir camii inşa eden Şeyh İbrahim, burada ilim ve irşad hizmetleri yapar. Daha sonra Şeyh İbrahim'in oğlu Şeyh Ahmet ve onun oğlu Şeyh Eyüp aynı bölgede ilim ve irşad faaliyetlerine devam ederler. Şeyh Eyüp, aynı zamanda bir Kadiri tarikatı şeyhi olup, hem Çan, hem de Madrak köylerinde medresesi ve talebeleri varmış. İşte Şeyh Ali Sebtî'ye halife olan Şeyh Ahmed el-Çanî, Şeyh Eyüp Efendinin oğludur".²¹

Bahsedilen kaynakların verdiği bilgiye göre, "Şeyh Ahmed Efendi, babasının vefatından sonra bir süre ağabeyinin yanında okudu. Kadiriye tarikatına mensub olmasına rağmen Şeyh Ali Sebtî'nin Palu'daki ilim irşad faaliyetlerini duyunca Palu'ya gidip kendisine intisab etti. Şeyh Ali Efendinin yanında ilmî tedrisatını bitirip, tasavvuf ve tarikat eğitimini alan Şeyh Ahmed Efendi ailesi ile beraber Kadiriye tarikatından Nakşibendiyye tarikatına geçtiler".²²

İlgili kaynaklar Şeyh Ahmed Efendi'nin irşad faaliyetleri hakkında şu bilgileri vermektedirler: "Şeyh Ahmed Efendi'nin, Bingöl'ün Genç İlçesi sınırlarında bulunan Zıktı mıntıkası ile sıkı bir münasebeti vardı. Her sene o bölgenin bütün köy, mezra ve yerleşim yerlerini gezer ve kendilerini irşad ederdi. Zaman zaman Kiğı ve Sancak bölgelerine de meşakkatli yolculuklar yapmak suretiyle buralarda da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Şeyh Ahmed Efendi, Çapakçur ovasında bulunan hemen bütün aşiretleri gezmiş, onlarla beraber yaşamış, İslam dininin emir ve yasakları konusunda kendilerine yardımcı olmuştur. Şeyh Ahmed Efendi, yaşadığı dönemde fakir ve kimsesizlerin adeta barınak ve sığınağıydı. Çan ailesi Şeyh Ahmed

21 Sebahattin el-Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresine fi'l-karni'l-işrîne*, (İstanbul: Daru'r-Ravda, 2016), 33; Diyadin Korkutata, *Tasavvufun İçinden Gelen Yol (Şeyh Ahmed Efendi Ailesi)*, (Bingöl: 2016), 5.

22 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 34. Korkutata, *Tasavvufun İçinden Gelen Yol*, 10.

Efendi'nin vefatından sonra da uzun yıllar bu bölgede ilim ve irşad faaliyetlerine devam etmişlerdir".²³

Aynı kaynaklar, Şeyh Ahmed Efendinin, Sancak bölgesindeki irşad faaliyetleri ile ilgili şu bilgileri verirler: "Şeyh Ahmed Efendi, zaman zaman irşad görevlerine çıkar, bu seyahatleri bazen günlerce sürerdi. Yine bir gün irşad amacıyla Sancak nahiyesinin Lek köyüne uğrar. Şeyh Efendinin geleceğini duyan nahiyeye halkı köyde toplanır. Şeyh Efendi, hatme ve zikir halkasından sonra bahar mevsiminin ovayı güzellik ve yeşilliklerle bürümüş olduğunu seyrederken, "Ya Rabbe'l-Âlemin, Kadir ve Hâkim olan zatınız şu ovayı ne kadar güzel ve harikulade yaratmış. Yüce zatınıza hamd ve senalar olsun" diye dua eder. Bunun üzerine ovanın sahibi, Hüseyin Ağa'nın oğlu, Tayyar Ağa, Şeyh Efendinin güzelliğini methettiği ovanın yarısını hibe etmek ister. Şeyh Efendi kendisine teşekkür eder ve bu hibeyi kabul etmez. Tayyar Ağa ısrar edince, Şeyh Efendi, elindeki tesbihi göstererek: "Tayyar Ağa, benim şu dünyada mülküm, bu tesbihimdir. Bana mülk olarak bu tesbih yeter. Hakkından gelebilirsem ne ala" der".²⁴

İlgili kaynaklar, Şeyh Ahmed Efendinin, takvası ve fazilet ile ilgili şu bilgileri vermektedirler: "Şeyh Efendinin külliyesi, köyde bulunan çeşmeye hem çok uzak, hem de yolu biraz sarp ve yokuştur. Yani o günün şartlarında köyde çeşmeden su getirmek hayli meşakkatliydi. Şeyh efendinin eşi Balkısa Hanım, köyün çeşmesinin uzak olduğunu, cami ve medresenin suyunun da fazla olduğunu, dolayısıyla cami ve medrese suyundan bir musluğun eve bağlanmasını talep eder. Şeyh Ahmed Efendi bu teklifi asla kabul etmez ve buna cevaz vermez. Bunun üzerine Şeyh Efendi, istihare namazını kılar ve ertesi gün evin yakınında bulunan bir yerin eşilmesini ister. Yüce Allah'ın müsaadesi ile buradan su çıkar ve evin su ihtiyacı buradan karşılanır. Bu çeşme, günümüzde hala akmakta olup, Efendi çeşmesi olarak bilinir".²⁵

Aynı kaynaklar, Şeyh Ahmet Efendinin evliliği ve çocukları hakkında şu bilgileri vermektedirler: "Şeyh Ahmet Efendi, üç tane evlilik yapmış ve bu evliliklerden toplam on iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunların sekizi erkek dördü ise kızdır. Erkek evlatları: Şeyh Halid, Şeyh Mahmud (1877 Osmanlı Rus savaşına babası ile beraber katılmış ve yaralanmıştır), Şeyh Eyüp (Aynı

23 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 42.

24 Korkutata, *Tasavvufun İçinden Gelen Yol*, 15-16.

25 Korkutata, *Tasavvufun İçinden Gelen Yol*, 17-18.

zamanda babasından tarikat hilafeti almıştır), Şeyh Hasan (Birinci dünya savaşına katılmış), Şeyh Hüseyin, Şeyh Mustafa, Şeyh Mahmud-i Kebir ve Şeyh Mahmud-i Sağır'dır. Kız evlatları ise Halime Hanım, Âmine Hanım, Rabia Hanım ve Fatıma Hanımlardır".²⁶

Bilinen Halifeleri:

1. Şeyh Eyüb el-Çanî (Şeyh Ahmed el-Çanî'nin oğludur)
2. Molla Taceddin Efendi (Kaleli köyünden)
3. Molla Bayezid Efendi (Halifan köyünden)
4. Molla İsmail Efendi Karbaşanî (Adaklı İlçesinden)
5. Molla Hasan Efendi (Kiğı İlçesinden)
6. Molla Arif Efendi (Sevkarlı)
7. Molla Abdulcelil Efendi (Fahranlı)²⁷

Şeyh Ahmet Efendi, miladî 1884 yılında Çan Köyünde vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Kiğılı Şeyh Selim Efendi kendisini yıkamış, kefenlemiş, namazını kıldırılmış ve defnetmiştir. Kabri, vefat ettiği köyde olup üzerine bir kubbe yapılmıştır.²⁸

1.3. Şeyh Ahmed-i Halifanî (ö. 1894)

Şeyh Ahmed-i Halifanî, 1805 yılında eski ismi Kanireş olan şimdiki Karlıova İlçesinin Halifan köyünde doğmuştur. Halifan ailesi çevrede ilim ve edeb konusundaki hassasiyetleri ve örnek olmaları ile bilinirlerdi. Bu yüzden Şeyh Ahmed Efendi, adeta bir ilim ve hikmet ocağında terbiye gördü ve büyüdü.²⁹

"Şeyh Ahmed Efendinin büyük dedesinin ismi Hacı Halifedir. Aile, kendilerini Seyyid olarak kabul eder ve çevrelerinde böyle bilinirler. Hacı Halife, küçük yaşta ilim tahsili için Halifan Köyünden ayrılır ve artık geri dönmez. Muhtelif medreselerde eğitim görür ve en son Bağdat'ta Şeyh Abdulkadir Geylani ekolünden gelen Kadirî medreselerinde ilmini tamamladıktan sonra icâzetnâmesini alır. İlmî tedrisatını ikmal ettikten sonra, ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere mürşidi tarafından Muş'un Bulanık İlçesi

26 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 36-37.

27 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 38.

28 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 39.

29 Şeyh Ahmed Halifanî ile ilgili bu bilgiler, Bingöl Üniversitesi Rektörlüğünde idari personel olarak görev yapan ve aynı zamanda Şeyh Ahmed Halifanî'nin torunlarından olan Sayın Faruk Yolcu tarafından şahsıma yazılı olarak verildi. Ayrıca bkz. Çanî *Ulemauna min el-müderresin*, 50-52.

mıntıkasına görevlendirilir. Şeyh Efendi, Bulanık İlçesine geldikten sonra İlçeye bağlı Ğergis Köyünde medresesini kurar. Bir yandan müderrislik yaparken diğler taraftan da irşat faaliyetlerinde bulunur”.

“Şeyh Ahmed Efendi, bulunduğu bölgede ilim ve irşad faaliyetlerine devam ederken zamanla çocuklarını da yetiştirir ve icâzet verdiği iki oğlunu kendi köyü olan Gorıla’ya gönderir. Bunun üzerine küçük yaşta köyden ayrılan Hacı Halife’nin iki oğlu, Abdurrahman Halife ile kardeşi İbrahim Halife babalarının köyüne dönerler. Tasavvufta icâzet alanlara Halife dendiği için civardaki köylerden bunu duyan herkes her iki halifenin köyü anlamında Halifan demeye başlar ve o tarih ten sonra köy, Arapça’da iki halife manasına gelen Halifan adını alır”.

“Halifan’a gelen Abdurrahman Halife ve kardeşi İbrahim Halife, burada medreselerini kurup, hem ilmî tedrisat, hem de irşat faaliyetlerinde bulunurlar. Bu şekilde Halifan köyünde medrese geleneği çok uzun yıllar devam eder ve bu sayede burada çok büyük âlimler yetişir. İşte Şeyh Ahmed Halifanî, yukarıda da ifade edildiği gibi, Halifan köyünde Şeyh Abdurrahman ile beraber medrese kurup ilmî tedrisat yapan Şeyh İbrahim Efendinin oğludur”.

“Halifan ailesi, önceleri Kadiriyye tarikatına mensup iken, Şeyh Ahmed Halifanî, Şeyh Ali Sebtî’ye intisab etmek suretiyle Nakşibendiyye tarikatına geçer ve hem ilmî tahsilini hem de tasavvuf eğitimini ondan alır. İcâzetnâmesini ise, şeyhin talebi üzerine aynı zamanda kendi Halifesi olan Melekanlı Şeyh Abdullah Efendi verir. Şeyh Ahmed Efendi, icâzetnâmesini aldıktan sonra köyüne döner ve kendi medresesini kurar. Bir yandan medresede ilim tedrisatı yapar, diğler yandan mürşidi tarafından belirtilen Yukarı Göynük, Kanireş (Karlıova), Kortizi, Şuşar, Tekman, Hınıs, Çat, Korti, Lezgi ve Karayazı mıntıklarında irşad faaliyetlerinde bulunur ve pek çok talebe yetiştirir”.

“Şeyh Ahmed Efendinin altı oğlu vardır. Bunlar: Şeyh Hasan Efendi, Şeyh Mahmut Efendi, Şeyh Muhammed Emin Efendi, Şehit Şeyh Abdullah Efendi, Şeyh Cami Efendi ve Şeyh Ömer Efendilerdir. Şeyh efendinin altı oğlu da yanında medrese eğitimi almıştır. Büyük oğlu Şeyh Hasan Efendi ile Şeyh Muhammed Emin Efendi icâzet mertebesine ulaştıkları halde kendilerine icâzet vermemiş, nedeni sorulduğunda ise, ben bunlara icâzet verirsem veraset gibi bir şey olur, eğer hak etmişlerse payları varsa muhakkak bu hakları kendilerine birileri tarafından verilecektir demiştir”.

“Ahmed Efendi’nin büyük oğlu Hasan Efendi tasavvuf icâzetnâmesini Melekanlı Şeyh Abdullah Efendinin halifesi, Şeyh Mahmut Efendiden aldıktan sonra babasının medresesinde tedrisata başlamış ve aynı zamanda babasının mıntikasında irşat görevi yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Sultan II Abdülhamit zamanında Aşağı Göynük bölgesine kadı olarak görevlendirilmiştir”.

“Şeyh Ahmed Efendi’nin diğer oğlu Şeyh Muhammed Emin Efendi de Halifan köyünde doğmuş, medrese ilmine babasının yanında başlamıştır. Babasının talimatı üzerine Şeyh Ali Efendinin oğlu Şeyh Hasan Naki Efendinin yanına gitmiş, hem ilim, hem de tasavvuf icâzetini ondan almıştır. Şeyh Muhammed Emin Efendi icâzetnamesini aldıktan sonra Erzurum’un Tekman İlçesine bağlı Şekan köyünde medresesini kurar, bir taraftan ilmî tedrisat ile uğraşırken, diğer taraftan babasının bölgesinde irşat faaliyetlerinde bulunur. Bunun üzerine zamanın yönetimi tarafından Göynük Nahiye Müdürlüğüne atanır. Birinci Dünya savaşında Rus işgali sebebiyle Halifandaki ailesi ile birlikte muhacir olurlar”.

“Şeyh Hasan Efendinin büyük oğlu Şeyh Halid Efendi, 1874 tarihinde Halifan’da doğmuştur. Medrese tahsiline çok küçük yaşlarda dedesi Şeyh Ahmed Halifanî’nin yanında başlamış, daha sonra babasından dinî ilimlerle ilgili dersler almış, bilahare Erzurum’da zamanın meşhur âlimlerinden Memiş Hoca Efendiden eğitim almış, eğitiminin kalan kısmını amcası Şeyh Muhammed Emin Efendi’nin yanında tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Şeyh Halid Efendi’ye aynı zamanda amcası olan Şeyh Muhammed Emin Efendi tarafından Hicri 1345 (m. 1926) yılında tarikat icâzetnâmesi verilmiştir. Bu icâzetnâme, 2015 yılında İstanbul Süleymaniye Külliyesinde aslına uygun bir şekilde restore ettirilmiştir”.³⁰

“Aile, birinci Dünya Savaşı’nda Rus işgalinden dolayı yaşadıkları köyü terk etmek zorunda kalıp muhacir olmuşlar. Dolayısıyla başta el yazması dinî eserler olmak üzere tüm kıymetli evrakları zayi olmuştur”.

Bilinen Halifeleri:

1. Şeyh Derviş Efendi (Halifanlı),
2. Şeyh Sait Efendi (Halifanlı),

30 İcâzetnâme, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hocalarından Yrd. Dr. Ramazan Korkut tarafından tercüme edilmiştir. İcâzetnamenin el yazması hali Sayın Faruk Yolcu’nun yanında muhafaza edilmektedir.

3. Seyda Molla Yusuf Efendi Karbaşanlı (Adaklı),

4. Seyyid Şeyh Hasan Efendi (Halifanlığı aynı zamanda Şeyh Ahmed Efendinin oğludur.)

“Şeyh Ahmed Halifanî, bütün ömrünü sadece Allah’ın rızasını elde etmek için ilim ve irşatla geçirmiş, dünya malına ve şöhretine asla önem vermemiştir. Şeyh Efendi, 1894 tarihinde doğum yeri olan Halifan köyünde vefat etmiş, türbesi köyün eski yerleşim yerindedir”.

1.4. Şeyh Süleyman el-Kurî (ö. 1887)

“Şeyh Süleyman Efendi, takriben Hicri 1205 (m. 1790) senesinde Bingöl merkeze 20 km. uzaklıkta bulunan Kur (Dikme) köyünde dünyaya gelmiştir. Aile, kendilerini Seyyid olarak kabul eder ve çevrelerinde böyle bilinirler. Şeyh Süleyman Efendinin Babası Mirzedin Efendi, onun babası ise Arif Efendidir. Arif Efendinin ataları Bağdat veya Şam bölgesinden, Bitlis vilayetine, oradan da Çapakçur (Bingöl)’ün Kur köyüne geldikleri rivayet edilir”.³¹

“Şeyh Süleyman Efendi’nin çocukluk yılları daha çok kendi köyünde geçmiştir. İlk tahsilini aynı zamanda âlim olan babası Mirzeddin Efendi’nin yanında yapmıştır. Daha sonra, manevi bir işaret sonucu Palu’ya gidip Şeyh Ali Sebtî’nin yanında tahsil hayatına devam etmiştir. Uzun bir müddet Şeyh Ali Efendinin yanında kalan Şeyh Süleyman Efendi, medrese ilmini ikmal ettikten sonra, tarikat yoluna sülûk etmiş ve şeyhinin yanında seyr u sülûkünü tamamlamıştır”.

“Şeyh Ali Efendi’den hem ilim, hem de tarikat icâzetnâmesi alan Şeyh Süleyman Efendi, Kur köyüne geri dönmüş, buradaki medresenin başına geçmiş, bir taraftan medresede talebe okuturken, diğer taraftan da bulunduğu çevrede irşat görevi yapmıştır. Daha sonra buradan ayrılarak Uzunsavat köyüne hicret eden Şeyh Süleyman Efendi, gittiği yeni yerde önce cami, ardından da medrese yaptırarak faaliyetlerine burada devam etmiş ve bu süre içerisinde pek çok talebe ve mürit yetiştirmiştir”.

“Şeyh Süleyman Efendi kendi köyü olan Kur (Dikme)’da ilmî ve tasavvufî faaliyetlerini sürdürürken köyde cereyan eden ve kendisini manen rahatsız eden bir olaydan dolayı ailesi ile birlikte Erzurum tarafına gitmeye karar

31 Şeyh Süleyman Efendi ile ilgili bu bilgiler, Şeyh Efendinin üçüncü kuşaktan torunu Araştırmacı yazar Abdüsselam Akbana vasıtasıyla yazılı olarak tarafıma ulaştırıldı. Abdüsselam Akbana aynı zamanda te’lifati olup “Resulullah’ın Dilinden En Güzel Dualar” isimli kitabın da yazarıdır. Kitap, Ravza Yayınları tarafından 2016 tarihinde İstanbul’da basılmıştır.

verir. Önce yol güzergâhı üzerinde bulunan Göriz köyüne gider ve kısa bir zaman burada kalır. Daha sonra oradan ayrılarak Uzunsavat Köyüne geçer ve birkaç gün de burada istirahat etmek ister. Bu arada aslen Çanakkale'nin Gelibolu İlçesinden olup, Kiğı bölgesine mutasarrıf olarak gönderilmiş Hüsnü Bey isminde bir şahıs kendi arazilerinde konaklayanların kim olduğunu öğrenmek için birkaç adamını gönderir. Gelenler burada konaklayan kişinin Şeyh Süleyman Efendi olduğunu öğrenir ve durumu Hüsnü Bey'e iletirler”.

“Hüsnü Bey, Şeyhi ve ailesini arazilerinden çıkarıp uzaklaştırmak için tekrar adamlarını gönderir. Şeyh Efendi ise bize müsaade edin bir haftaya kalmaz gideriz diye kendilerine cevap verir. Ancak ikinci gün Hüsnü Bey bu sefer adamları ile beraber bizzat kendisi de gelir. Hüsnü Bey ve adamları atlarının üzerinde çadıra doğru giderlerken, Şeyh Efendi çadırın dışına çıkarak onların geldiği yöne doğru elini kaldırır ve atlar oldukları yerde dururlar. Bu hadise üzerine Hüsnü Bey, Şeyh Süleyman Efendi'nin büyük bir mürid ve keramet sahibi bir zat olduğunu anlar, Şeyh Efendi'nin yanına yaya olarak gelir ve kendisine saygı göstererek buradan gitmemesi için bu defa kendisi ısrarda bulunur. Şeyh Süleyman Efendi önce bu teklifi kabul etmez, ancak Hüsnü Bey'in ısrarı üzerine murakabe yaptıktan sonra Erzurum'a gitmekten vazgeçer ve burada kalmaya karar verir. Şeyh Efendinin bu kararı üzerine Hüsnü Bey elinde bulunan bu günkü Uzunsavat köyü ve mıntikasını kendisine vakıf olarak hibe eder. Bu gün tapu sicil kayıtlarında Uzunsavat köyü ve mıntikası Şeyh Süleyman Efendi ve çocuklarına vakıf olarak verilmiş olup, bu bilgiler köy senedinde de yer almaktadır”.³²

“Şeyh Süleyman Efendi, Uzunsavat köyüne yerleştikten sonra ilim ve irşad hizmetlerine artık bu köyde devam etmiş ve burada da kısa zaman içerisinde birçok talebe ve mürit yetiştirmiştir”.

“Şeyh Süleyman Efendi, ilmi ile amel eden, takva sahibi âlim ve fazıl bir zat olarak yaşamış. Az konuşur, sürekli tefekkür halinde bulunmuş. Konuştuğu zaman da muhatabının seviyesine göre hareket eder ve yavaş yavaş konuşmuş. Düşünmeden konuşmaz, konuştuklarını mutlaka ayet, hadis ve sûfilerin güzel sözleri ile süslemiş”.

“Şeyh Ali Sebtî'nin yanında tahsil hayatını sürdürürken, Şeyh Efendi kendisine ayrı bir muhabbet beslemiş. Bunun sebebi ise Şeyh Süleyman

32 Abdüsselam Akbana, bu bilgilerin Türkan köyünden Hüsnü beyin torunu Sultan Bey tarafından kendilerine verildiğini belirtmektedir.

Efendi'nin genç yaşta hem âlim, hem de abid bir mertebeye ulaşmış olmasıdır. Şeyh Ali Efendi'nin kendisine olan bu muhabbetin sebebini anlamayan bazı talebeler, zamanla onu kıskanmaya başlarlar. Bunun üzerine Şeyh Ali Efendi, bir bahar mevsimi Şeyh Süleyman Efendi'ye evin damını loğlamasını (silindir) ister".³³

"Şeyh Süleyman Efendi, tereddütsüz bu emri yerine getirir. Dama çıkar bacanın yanına oturur abasını başına geçirip evradını okumaya başlar. Bu arada silindir kendi kendine gidip gelerek toprak damı loğlamaktadır. Şeyh Ali Efendi orada bulunan bazı talebelere gidip Süleyman Efendi'nin silindiri daha yavaş götürüp getirmesini söylemelerini ister. Dama çıkan talebeler, Süleyman Efendi'yi başında abası evradını okurken görürler. Bu arada silindir de kendi kendine gidip gelmektedir. Bu manzarayı gören talebeler hayretlerini gizleyemez ve durumu Şeyh Ali Efendi'ye bildirirler. Şeyh Ali Efendi talebelere dönerek, gördüğünüz gibi benim Süleyman'a olan muhabbetimin sebebi onun bu manevi halidir der ve belli bir süre sonra da icâzetini vererek ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere köyüne gönderir".

"Bu olaydan sonra Şeyh Süleyman Efendi, kendi köyüne döner ve burada medresenin başına geçerek vefatına kadar ilim ve irşad faaliyetleri ile meşgul olur. Şeyh Süleyman Efendi'nin vefatından sonra çocukları ve onların soyundan gelenler bölgede uzun yıllar medrese geleneği üzerinden ilmî tedrisat faaliyetlerine devam etmişlerdir".

"Şeyh Süleyman Efendi'nin dört erkek çocuğu olmuştur. Çocuklarının tamamı yanında hem ilim tahsili yapmış, hem de tasavvuf ve tarikat dersi ve terbiyesi almışlardır. Çocukları sırayla: Şeyh Mahmut Efendi, Şeyh Muhammed Efendi, Şeyh Enver Efendi ve Şeyh Hasan Efendidir. Şeyh Mahmut Efendi'nin Türbesi Palu'nun Züver Köyündedir. Şeyh Muhammed Efendi Elazığ'ın Yiğ köyünde, Şeyh Hasan Efendi Kur köyünde, Şeyh Enver Efendi ise Malatya'da metfundur".

Bilinen Talebeleri:

Şeyh Süleyman Efendi, birçok talebe yetiştirmiştir. İsimlerini bilebildiklerimizi aşağıda zikredeceğiz:

33 Eskiden evler toprak damlı olduğu için yağmur yağdığında damlardan içeriye akmasını diye gevşek olan damların üzerine taştan yapılmış bir silindir geçirilirmiş. Halk dilinde bu silindire "Loğ" denilir. "Loğ taşı" için bkz., Türk Dil Kurumu resmi web sayfası: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=10%C4%9F. Erişim tarihi: 12.08.2017.

1. Kur köyünden Şeyh Ahmet Çapakçurî,
2. Şeyh Mahmut (Oğlu)
3. Şeyh Mehmet (Oğlu)
4. Şeyh Enver (Oğlu)
5. Şeyh Hasan (Oğlu)
6. Kiğı'nın Karsini köyünden Ali Ağa
7. Şoğ köyünden Molla İsmail
8. Zağ köyünden Hacı Hasan'ın babası.

“Şeyh Süleyman Efendi, 1887 tarihinde Uzunsavat Köyünde vefat emiş ve köyün mezarlığına defnedilmiştir. Kabrinin üzerine bir kubbe yapılmış olup mezarı yöre halkı tarafından hala ziyaret edilmektedir”.

“Şeyh Süleyman Efendi hayattayken, Uzunsavat köyünün bir gün sular altında kalacağını söyler ve bu kerameti yıllar sonra ortaya çıkar. 1992 yılında Uzunsavat köyünde baraj çalışmaları yapılır ve baraj bittikten köy mezarlık da dâhil sular altında kalacaktır. Baraj yapımı esnasında kabrin olduğu yerde birçok olağanüstü durumlar müşahade edilir. Bunun üzerin hem barajı yapan yüklenici firma yetkilileri, hem de Bingöl Su İşleri Müdürlüğü Şeyh Efendi'nin ailesi ile görüşürler ve 1998 tarihinde ailesinin de rızası ile kabir, Uzunsavat Köyünün yüksek bir tepesine nakledilir”.

1.5. Kiğılı Şeyh Selim Efendi (ö. 1898)

Şeyh Selim Efendi ile ilgili bilgileri, torunlarından Molla Halis Selimefendigilin yazmış olduğu, *Kiğılı Şeyh Selim Efendi Divanı*, adlı kitaptaki bilgilerden istifade etmek suretiyle yazdık. Kitabın verdiği bilgilere göre: “Şeyh Selim Efendi, takriben hicrî 1228 (m. 1813) tarihinde Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Aznafer (Doğankaya) köyünde dünyaya geldi. Babasının adı İsmail Ağa, Dedesinin adı Bekir ağadır. İlk eğitimini babasının yanında yaptı. Daha küçük yaşlarda iken önce Kur'an-ı Kerimi öğrendi, ardından da dinî ilimleri tahsil etti. Daha sonra ailesi ile birlikte Kiğı ilçesinin Haraba (Ayvadüzü) köyüne yerleşti”.³⁴

Selimefendigilin verdiği bilgilere göre: “Şeyh Selim Efendi ilk tahsilini babasının yanında yaptı. Daha sonra babası İsmail ağa onu İstanbul'a Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin medresesine gönderdi. Gümüşhanevî tekke-

34 Molla Halis Selimefendigil, *Kiğılı Şeyh Selim Efendi Divanı*, (İstanbul: Kent Yayınları, 2007), 17; Canî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 186.

sinde belli bir süre ilim ve tasavvuf eğitimi aldı.³⁵ Ardından İstanbul'dan ayrıldı ve Palu'ya gelerek eğitiminin kalan kısmını Şeyh Ali Sebti Efendinin yanında tamamladı. Şeyh Ali Sebti'den Nakşibendiyye tarikatı hilafeti alan Şeyh Selim Efendi, bir ara Çan Köyünde Şeyh Ahmed el-Çanî'nin de yanında kaldı. Şeyh Ahmed Efendi'nin en iyi dostlarından biriydi. Şeyh Ahmed Efendi, cenazesini Şeyh Selim Efendi'nin kaldırmasını ve namazını da onun kaldırmasını vasiyet etmişti. Vefat ettiğinde, vasiyetine uygun olarak cenazesinin tekfin ve teçhiz işlerini yapıp cenaze namazını kıldırdı".³⁶

Selimefendigil, Şeyh Selim Efendinin irşad faaliyeti ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Şeyh Selim Efendi de diğer Nakşi Şeyhleri gibi ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmuş bu amaçla özellikle Erzurum bölgesine birçok seyahatler yapmıştır. Şeyh Selim Efendi, başta Bingöl'ün Kiğı, Adaklı ve Yedisu İlçeleri olmak üzere Erzurum'un Çat, Tekman ve Karayazı bölgelerinde uzun bir süre irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Bu amaçla kendisi daha hayattayken çocuklarının bir kısmı bu bölgeye hicret etmiş ve irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere bu bölgelere yerleşmişlerdir".³⁷

Şeyh Selim Efendi, sadece kendisi irşad faaliyetleri ile ilgilenmemiş, aynı zamanda çocuklarını bu işte görevlendirmiştir. "Çocuklarından, Şeyh Muhammed Efendi, Bingöl Kiğı'da irşad görevi yapmış, kabri Haraban köyünde babasının da medfun bulunduğu aile mezarlığındadır. Şeyh Mahmud Efendi, Bingöl Kiğı'da irşad görevi yapmış bir ara Erzurum Karayazı ilçesi Eyüpler köyünde medrese açmış burada talebe okutmuş daha sonra Bingöl'e

35 Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevî, Gümüşhane'nin Emîrler mahallesinde doğdu. Babasının adı Mustafa'dır. İlim tahsili için İstanbul'a gitti. İstanbul'da bulunduğu sırada Alaca Minare Tekkesinde Trablusşam müftüsü diye meşhur olan Hâlidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'ye intisap etti ve kendisinden hilafet aldı. Cağaloğlu'ndaki Fatma Sultan Camii'ni tekke haline getirdi. Daha sonra hacca gitti ve hac dönüşü İstanbul'a gelmeyip üç yıl kadar Mısır'da kaldı. Tanta ve Kahire'de Nâsiriye, Câmîu'l-Ezher ve Seyyidinâ Hüseyin Camii'nde 200'den fazla talebeye hadis okuttu. Mısır müftüsü Muhammed el-Menûti, Şeyh Cevdet, Muhammed et-Tantâvî, Şeyh Mustafa es-Sâidi ve Şeyh Rahmetullah el-Hindî'ye hilâfet verdi. Aralarında Kastamonulu Hasan Hilmi, Safranbolulu İsmâil Necâti, Dağistanlı Ömer Ziyâeddin, Tekirdağlı Mustafa Feyzi, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi gibi huzur dersi muhatap ve mukarrirliğine kadar yükselmiş âlimlerin de bulunduğu 116 kişiye hilâfet vererek Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun yayılmasında önemli bir rol oynayan Gümüşhanevî 13 Mayıs 1893'te vefat etti ve Süleymaniye Camii hazinesine defnedildi. Geniş bilgi için bkz. İrfan Gündüz, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14, 276-277.

36 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 17; Çanî, *Ulemauna mine'l-müderresin*, 186.

37 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 17.

dönmüş ve burada vefat etmiştir. Kabri Haraban köyü aile mezarlığındadır. Şey Arif Efendi, Bingöl Kiği'da fahri imamlık görevi yapmış ve burada vefat etmiş kabri Haraban Köyü aile mezarlığındadır. Şeyh Arif Efendinin, Şeyh Ahmed ve Şeyh Mahmud adında iki oğlu olmuştur. Çocukları Bingöl Adaklı ve Kiği İlçelerinde görev yapmış ve burada vefat etmişler. Şeyh Hasan Efendi, Erzurum Tekman İlçesinde irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve orada vefat etmiştir. Kabri Tekman İncesu köyündedir. Şeyh Mustafa Efendi, Erzurum Çat İlçesinde irşad görevi yapmış ve burada vefat etmiştir. Kabri, vasiyeti üzerine Çat İlçesi Parmaksız köyünden Bingöl Yedisu ilçesine giden yol güzergâhında bulunan küçük bir tepenin üzerindedir. Şeyh Ali Efendi, Bingöl Kiği'da irşad görevi yapmış, burada vefat etmiştir. Kabri, Haraban köyü aile mezarlığındadır. Şeyh Hüseyin Efendi, Erzurum Tekman İlçesi Çatak köyü bölgesinde fahri imamlık görevi yapmış, ardından Elazığ Kovancılar İlçesine hicret etmiş ve burada vefat etmiştir. Şeyh Ahmed Efendi, Çocukları, Şeyh Faik ve Şeyh Hamza ile beraber Bingöl ve Erzurum çevresinde fahri imamlık görevi yapmış ve Bingöl Kiği'da vefat etmişler".³⁸

Şeyh Selim Efendi, geniş bir aileye mensuptu. Aile üyelerinin bir kısmı Bingöl'ün Kiği ve Adaklı ilçelerinde, bir kısmı, Erzurum'un Çat ve Tekman ilçelerinde diğer bir kısmı ise Diyarbakır'ın Ergani İlçesinde ikamet etmişlerdir.³⁹ Şeyh Selim Efendi'nin özellikle Bingöl ve çevresi ile Erzurum ve çevresindeki ilim ve irşad faaliyetleri muhtemelen biraz da bundan kaynaklanmış olabilir. Şeyh Selim Efendi böyle davranmakla aslında neredeyse unutulmuş Kur'anî bir prensibi de hayata geçirerek, ilim ve irşad faaliyetlerine "Önce en yakın akrabaları uyar" (Şuara, 26/214) ayetinin sırrınca, yakın çevresinden başlamak sureti ile bu görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Bu şekilde bir hareket tarzı hem davasına hizmeti kolaylaştırmış, hem de kendisine karşı oluşan hüsnü teveccühü İslam davasına hizmette kullanmak suretiyle bölgenin dinî ve tasavvufî hayatına katkı sağlamıştır.

Selimefendigin kitabında verdiği bilgilere göre: "Şeyh Selim Efendi, Erzurum ile Bingöl arasındaki seyahatlerinde bazen Yedisu İlçesinden geçen yol güzergâhı kullanırmış. Bu vesile ile Bingöl'ün Yedisu, Erzurum'un Çat ile Erzincan'ın Tercan İlçelerinin köylerine de uğramış ve buralarda irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Muhtemelen onun bu bölgedeki irşad faaliyetlerinden rahatsız olan bazı kimseler, onu, dönemin Erzincan Eyalet

38 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 21-23.

39 Çanî, *Ulemauna mine'l-müderrisin*, 186.

Valisi Mehmet Zeki Müşir Paşa'ya şikâyet ederler. Zeki Paşa, ifade vermesi için Şeyh Efendiyi Erzincan'a çağırır. İfadesini alırken, Şeyh Selim Efendi, Zeki Paşa'nın huzurunda şu beyitleri okur:

Terk edenler şöhreti insan olur,
Masivadan el çeken sultan olur,
Bu cihanın yok bekası bil yakın,
Hak buyurdu: "Küllî şey'in fan olur."⁴⁰

Zeki Paşa, Şeyh Efendinin bu dörtlüğü okumasından çok etkilenir, yaptıklarından pişman olup Şeyh Efendi'den özür diler ve kendisine ikramda bulunarak onu yolcu eder. Zeki Paşa, aradan bir yıla yakın bir zaman geçtikten sonra yanına bir gurup asker alır ve Kiği'nin Haraban köyünde bulunan Şeyh Selim Efendi'yi ziyarete gider. Niyeti Şeyh Efendi'ye bir köşk yapıp, kendisini ve çocuklarını maaşa bağlamaktır. Bunun üzerine Şeyh Efendi ellerini havaya kaldırıp, "Allah'ın yaratmış olduğu yer ve gök bana yeter" diyerek Zeki Paşa'nın teklifini kabul etmemiştir. Bu olaydan sonra Şeyh Efendi ile Zeki Paşa arasında manevî bir bağ meydana gelir, dostluk ve muhabbetleri artarak devam eder. Şeyh Selim Efendi, Zeki Paşa için şu münacatta bulunmuştur:

İlahî, İslam Padişahını eyle mensur,
Ona buğzedenleri eyle mekhur,
Ona haset edenlere verme fırsat,
Mudam eyle onu daim rahat".⁴¹

Şeyh Selim Efendi, hem âlim, hem mürşid, hem de şair bir zat olup, aynı zamanda bir divanı vardır. Şiirlerinin tamamını kendi yazdığı bu divanda toplamıştır. Divanda toplam yirmi bir kaside vardır. Bu divan, Şeyh Selim Efendi'nin Erzurum Karayazı bölgesindeki torunlarından Molla Halis Selimefendigil tarafından matbu hale getirilerek bastırılmıştır.⁴²

40 "Yeryüzünde bulunan her şey fanidir" (Rahman, 55/26).

41 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 17-18.

42 Molla Halis Selimefendigil, Şeyh Selim Efendi'nin oğullarından Şeyh Hüseyin'in torunudur. 1939 tarihinde Erzurum'un Karayazı İlçesine bağlı Eyüpler köyünde dünyaya gelmiştir. Uzun yıllar bölgenin değişik medreselerinde ilim tahsil etmiş, ilmî tahsilini tamamladıktan sonra Tekman İlçesinin Akçakoca köyünde hem fahri imamlık yapmış, hem de medrese açarak talebe okutmak suretiyle bölgenin dinî tasavvufî hayatına hizmet etmiştir.

Selimefendigil, Şeyh Selim Efendinin ilmî ve tasavvufî şahsiyeti ile ilgili şu bilgileri verir: “Şeyh Selim Efendi Çapakçur bölgesinde âlim, müttaki ve abid bir zat olarak tanındı. Hayatını ilim ve irşad faaliyetleri ile geçirdi. Rivayet edilir ki Şeyh Selim Efendi irşad görevinde bulunmak üzere yanında müritleri ile beraber Bingöl’den Erzurum’un Tekman İlçesine doğru yola çıkar. O zamanlar şimdiki gibi vasıta araçları olmadığı için yolculuklar genelde at sırtında yapılırmış. Şeyh Selim Efendi, Yedisu mevkiine geldiği zaman, dağdan bir ayı inerek Şeyh efendinin üzengideki ayağını ağzına koyar. Etrafındakiler panik içerisinde durumu seyrederken, Şeyh Efendi tavrını hiç bozmadan elindeki sopa le hayvanın sırtına dokunur ve hayvan gider. Bir sene sonra irşad için müritleri ile yine aynı yolu kullandıkları bir sırada aynı ayı yanında iki yavrusu ile dağdan inip Şeyh Selim Efendinin yanına gelir. Şeyh Efendi, hayvana dua ettikten sonra hayvan uzaklaşıp gider. Yanındakiler bu olayın nedenini sorunca, Şeyh efendi onlara şöyle cevap verir: O hayvanın yavruları olmadığı için, geçen sene benden dua istemişti. Ben de hayvanın yavru sahibi olması için Allah’a dua ettim, Allah’ın izni ve müsaadesi ile bu sene yavruları oldu”.⁴³

Selimefendigilin, Şeyh Selim Efendinin fazileti ile ilgili anlattığı bir başka husus ise şu şekildedir: “Şeyh Selim Efendinin vefatından sonra kabrinin üzerine bir türbe yaptırılır. Türbeyi, Ermeni bir taş ustası yapmaktadır. O esnada yöre halkı zaman zaman Şeyh Efendinin kerametlerinden bahsederler. Ermeni usta, halkın anlattıklarının doğru olup olmadığını denemek ister ve çekicini türbenin temeline koyar. Türbenin inşaatı bitince yakınlarına, çekicimi türbenin temelinde unuttum, bu yüzden türbeyi yıkıp, çekicimi çıkarmak istiyorum der. Bunun üzerine Şeyh Selim efendinin çocukları ertesi güne kadar beklemesini söylerler. Ermeni usta o gece rüyasında çekicin türbenin dışına atıldığını görür ve sabah uyanır uyanmaz rüyasında gördüğü yere gider ve büyük bir şaşkınlık içerisinde çekicinin türbenin yanında olduğunu görür ve bu olay üzerine Müslüman olur”.⁴⁴

“Şeyh Selim Efendi, hicri 1310 (m. 1893) yılında Kiğı’nın Ayvadüzü (Haraban) köyünde vefat etmiş, vasiyeti üzerine köye hâkim bir tepenin üzerine defnedilmiştir. Daha sonraki tarihlerde kabrinin üzerine bir kubbe yapılmış olup mezarı yöre halkı tarafından hala ziyaret edilmektedir”.⁴⁵

43 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 2.

44 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 2.

45 Selimefendigil, *Şeyh Selim Efendi Divanı*, 17.

SONUÇ

İslam tarihine baktığımız zaman tasavvuf ehli, hemen her dönemde ilim ve irşad faaliyetlerini beraber yürütmüştür. Bu anlayış, bütün tasavvuf ve tarikat ehlinde olduğu gibi, Nakşibendiyye tarikatı mensublarında da gelenek olarak devam etmiştir. Bu yüzden başta Mevlana Halid olmak üzere Halidî müridler de buldukları yerlerde bu anlayış ile hareket etmişlerdir. Şeyh Ali Sebti de Palu'ya geldiği zaman bu şekilde bir usul takip etmiştir. Şeyh Ali'ye intisab etmek suretiyle Halidîliğin, Bingöl ve çevresinde yayılmasına etkili olan sufi şahsiyetlerin faaliyetleri de da buna benzer bir süreç içerisinde gelişmiştir.

Şeyh Ali Sebti, Mevlana Halid'in tavsiyesi üzerine Palu bölgesine gelip irşad faaliyetlerine başladığı zaman Çapakçur bölgesinde bulunan Şeyh Abdullah Melekanî, Şeyh Ahmed el-Çanî, Şeyh Ahmed Halifanî, Kiğılı Şeyh Selim Efendi, Şeyh Süleyman el-Kurî ve Şeyh Ahmed Çapakçurî gibi zatlar kendisine intisab ederek Nakşibendiyye tarikatının bölgede yayılmasına yardımcı olmuşlardır.

Şeyh Ali Sebti'ye intisab eden bu zatlardan Şeyh Abdullah Melekanî, evvela kendi bölgesindeki köylerde irşad faaliyetlerinde bulunmuş, kısa süre içerisinde Meneşkut ve civarı Nakşibendiyye tarikatının nüfuzu altına girmiştir. Daha sonra, Meneşkut bölgesi başta olmak üzere Solhan İlçesi, Muş, Bulanık ve Malazgirt mıntıkası ile Ağrı ve Erzurum bölgesinin büyük bir kısmını defalarca dolaşarak irşad hizmetinde bulunmuştur.

Şeyh Ahmed el-Çanî, Bingöl'ün Genç İlçesi sınırlarında bulunan ve Az bölgesi olarak da bilinen Zıktı mıntikasının bütün köy, mezra ve yerleşim yerleri ile Kiğı ve Sancak bölgelerinde irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda Çapakçur ovasında bulunan hemen bütün aşiretleri gezmiş, İslam dininin emir ve yasakları konusunda kendilerine yardımcı olmuştur.

Şeyh Ahmed Halifanî, icâzetnâmesini aldıktan sonra evvela kendi köyünde medresesini kurmuş, bir yandan medresede ilmî tedrisatı yapmış, diğer yandan müridi tarafından belirtilen Yukarı Göynük, Kanireş (Karlıova), Kortizi, Şuşar, Tekman, Hınıs, Çat, Korti, Lezgi ve Karayazı mıntıklarında irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve pek çok talebe yetiştirmiştir.

Şeyh Süleyman Efendi, Şeyh Ali Efendiden icâzet aldıktan sonra önceleri ikamet ettiği Kur köyünde medresesini kurmuş ve burada talebe yetiştirmek suretiyle ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Daha sonra bir vesile ile

aynı bölgede bulunan Uzunsavat köyüne hicret etmiş, burada yeni bir cami ve medrese kurmuş ve Kur köyünde başladığı faaliyetlerine bu bölgede devam etmiş ve kısa zaman içerisinde birçok talebe ve mürit yetiştirmiştir.

Şeyh Selim Efendi de diğer Nakşi Şeyhleri gibi ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmuş bu amaçla özellikle Erzurum bölgesine birçok seyahatler yapmıştır. Şeyh Selim Efendi, başta Bingöl'ün Kiğı, Adaklı ve Yedisu İlçeleri olmak üzere Erzurum'un Çat, Tekman ve Karayazı bölgelerinde uzun bir süre irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Hatta kendisi daha hayattayken çocuklarının bir kısmı Erzurum bölgesine hicret etmiş ve irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere buralara yerleşmişlerdir.

Neticede Şeyh Ali Sebti'den hem ilim hem de tasavvuf ve tarikat icâzeti olarak Bingöl ve çevresinde ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunan bu zatlar, Halidîliğin bölgede yayılmasında önemli katkıları olmuştur. Günümüzde gayri resmi de olsa medrese geleneği ile beraber tasavvuf ve tarikat eğitimini devam ettirenler, hem ilmî tedrisat hem de irşad faaliyetlerinde bulunmakta ve pek çok talebe yetiştirmek suretiyle bölgenin dinî ve tasavvufî hayatına katkı sunmaya devam etmektedirler. Bu gün, Bingöl ve çevresinde Mevlana Halid Bağdadî ve Şeyh Ali Sebti dönemine benzer bir anlayışta Halidî bir gelenekten bahsetmek elbette mümkün değildir. Ancak onlardan sonraki süreçten günümüze kadar bu yolu takip edenlerin imkânlar ölçüsünde yaptıkları ilim ve irşad faaliyetleri ile bölgenin dinî ve tasavvufî hayatına katkı sağladıkları da bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, Hüseyin Abdullah. *Melekan Şeyhleri*. Malatya: İtaki Kitabevleri, 2009.
- Aydoğmuş, Günerkan. *Harput Kültüründe Din Âlimleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık, 2009.
- Ayış, Mehmet Şirin. "Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı ile Birinci Dünya Savaşında Gösterdikleri Yararlılıklar". *Şarkiyat Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Genişletilmiş Özetler Kitabı*. Editör: Mehmet Bilen, (Diyarbakır: 2017): 22-27.
- Ayış, Mehmet Şirin. "Bingöl Halidî Geleneğinin Medrese Boyutu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, sy. 10, (2017/2): 71-94.

- Ayış, Mehmet Şirin. "Şeyh Ahmed Çapakçurî ve Mektupla İrşad Örneği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3, sy. 1, (2016): 11-34.
- Bingöl, Abdülkerim- Araz, Mehmet Faruk. "Bingöl'de Halidîlik (Mele Azin Ailesi)". *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, (Bingöl: 2017): 311-337.
- Çakır, Mehmet Saki. *Seyyid Taha Hakkarî ve Nehri Dergâhı*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017.
- Döner, Naim. "Hâlidî Geleneğin Melekan (Mutluca) Örneği Bağlamında Şeyh Ebu Bekir Efendi'nin Hizmetleri". *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, (Bingöl: 2017): 359-391.
- Döner, Naim. "Molla Abdülaziz Ğelebê el-Guevî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10 sy. 1, (2018): 397-423.
- El-Çanî, Sebahattin. *Ulemauna mine'l-müderresine fi'l-karni'l-işrîne*. İstanbul: Daru'r-Ravda, 2016.
- Erdem, Bünyami. *Şeyhü'l-Meyadini*. Elazığ: Örnek Ofset Ltd. Şti. 2010.
- Gündüz, İrfan. "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaeddin". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, 14: 276-277.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=lo%C4%9F. Erişim tarihi: 12.08.2017.
- Karabulut, Serdar. *Şeyh Ali Sebitî el-Palevî*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2014.
- Kavak, Abdulcebbar. *Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî ve Hâlidîlik*. İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016.
- Korkusuz, M. Şefik. *Tezkire-i Meşayih-i Amid (Diyarbakir Velileri)*. İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1997.
- Korkutata, Diyadin. *Tasavvufun İçinden Gelen Yol (Şeyh Ahmed Efendi Ailesi)*. Bingöl: 2016.
- Memiş, Abdurrahman. *Halidî Bağdâdî ve Anadolu'da Halidîlik*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.
- Muslu, Ramazan. "Bingöllü Bir Halidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçurî". *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, (Bingöl: 2014), 125-137.

Oğuz, Muhammed İhsan. *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*. İstanbul: Oğuz Yayınları, 1998.

Sayın, Esmâ. "Hâlid-i Bağdâdî'nin Bingöl ve Hakkâri Çevresinde Yetiştirdiği Önemli Şahsiyetler". *The Journal of Academic Social Science Studies*, (2017/1): 541-548.

Selimefendigil, Molla Halis. *Kıyılı Şeyh Selim Efendi Divanı*. İstanbul: Kent Yayınları, 2007.

Yapıcı, Süleyman. *Harput Âlim Müellif ve Mutasavvıfları*. Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2004.